

UDK 911.3:312 (497.13) Cres

Primljeno (Received): 28. 9. 1992.

Prihvaćeno (Accepted): 10. 12. 1992.

Izvorni znanstveni članak

*Original scientific paper*

## NEKI POKAZATELJI DRUŠTVENO-GEOGRAFSKIH PROMJENA NA OTOKU CRESU U ZADNJIH DVADESETAK GODINA

IVAN CRKVENČIĆ

Na osnovi podataka statistike od 1971.g. i podataka anketiranja provedenog 1990. u radu se analizira utjecaj promjene gospodarstva nakon drugog svjetskog rata (napuštanje poljoprivrede i prijelaz stanovništva u druge djelatnosti) na transformaciju domaćinstava i sastav stanovništva otoka Cresa.

### *Some Indicators of Social-Geographic Changes on the Island of Cres during last twenty years*

*Based on census 1971 and poll conducted in 1990, an influence of changes in economy that have taken place after the Second world war (abandon of agriculture and transition of population to other activities) to transformation of households and demographic structure of the island of Cres.*

O prirodnim i društvenim obilježjima otoka Cresa postoje brojni izvori podataka kao i relativno bogata stručna i znanstvena literatura. Koristeći njih i rezultate vlastita istraživanja, opsežan geografski prikaz otoka Cresa dao je dr. Nikola Stražičić u radu: Otok Cres – prilog poznavanju geografije naših otoka, Otočki ljetopis Cres-Lošinj 4, Mali Lošinj, 1981, 340 stranica. Spomenuti rad predstavlja jedan od najiscrpnijih geografskih prikaza naših otoka uopće. No, u tom su radu korišteni podaci statističkih popisa zaključno sa 1971. godinom.

Moja je namjera da u ovom kratkom prikazu upozorim na neke pokazatelje novijih društveno geografskih promjena na otoku Cresu, nastalih tijekom zadnjih dvadesetak godina, i to na osnovi statističke dokumentacije za razdoblje nakon 1971.g., kao i na osnovi podataka prikupljenih anketiranjem domaćinstava i kartiranjem poljoprivrednih površina nekih naselja otoka Cresa. Anketiranje i kartiranje je izvršeno 1990.g., i to u sklopu terenske nastave studenata Geografskog odjela Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

## Osnovni podaci o otoku

Društveno geografska obilježja Cresa u velikoj mjeri proizlaze iz njegova položaja i prirodnih osobina. Smješten je u Kvarnerskom zaljevu pa je oduvijek na određen način participirano u pomorskom prometu Jadrana, što je odredilo i dio njegove gospodarske aktivnosti u prošlosti i danas. Osnovna pak prirodna obilježja Cresa proizlaze iz činjenice što je najvećim dijelom sastavljen od vapnena i dolomita, što je izrazito uzak (najveća širina otoka iznosi 11,5 km), jako izdužen (65,6 km, i to gotovo meridijanskim smjerom) i dosta visok (648 m). Sjeverni dio otoka je uži, viši i ima planinski karakter (tu je i najviši vrh otoka) dok je njegov južni dio niži, prostraniji i ima oblik prostrane zaravni. Prijelaz iz unutrašnjosti otoka prema moru je svuda dosta strm a mjestimično i sasvim okomit. Zbog navedenih prirodnih obilježja samo je 3,8% površine otoka pod različitim katastarskim kategorijama obradivog zemljišta. Najveći dio površine otoka je pod slabim krškim pašnjacima (47,1%), šumama (43,1%) i neproduktivnim zemljištem. U takvoj prirodnoj sredini važan izvor prihoda otočana uvijek je bilo iskorištavanje šuma dok je poljoprivreda bila ograničena na stočarstvo, pretežno ovčarstvo i to uglavnom u unutrašnjosti otoka. U kategorijama obradivog zemljišta najveće površine su uvijek bile pod maslinama a tek onda pod oranicama i vinogradima. Maslina i vinova loza su najveće površine zauzimale na dolomitskoj zoni u okolici naselja Cres.

Navedena prirodna obilježja otoka dosta su nepovoljan preduvjet poljo-

privrednoj aktivnosti njegova stanovništva. Poljoprivreda je zbog toga podložna brzim promjenama, naročito u uvjetima kad društvene prilike omogućavaju zapošljavanje otočana u drugim djelatnostima, i to bilo na otoku bilo izvan njega. To se na otoku i dogodilo, i to neposredno nakon drugoga svjetskog rata. Otok je zahvatio proces deagrarizacije, tj. napuštanja poljoprivrede i prijelaz dijela otočana u druge djelatnosti pa i napuštanje i samog otoka iseljavanjem.

Stanovništvo otoka se od 1945.g. do 1991.g. više nego prepolovilo (smanjenje za 66%), što se odrazilo i na smanjenju gustoće naseljenosti otoka (sa 20 na manje od 9 stanovnika na 1 km<sup>2</sup>) pa je Cres danas relativno najslabije naseljen u skupini 15 većih hrvatskih jadranskih otoka.

Naša je namjera da u daljem dijelu ovog prikaza upozorimo na neke elemente upravo relativno slabe naseljenosti otoka, i to prije svega na one koji mogu poslužiti kao pokazatelj daljeg kretanja broja otočana, barem u bližoj budućnosti.

Budući da se glavnina rezultata našeg istraživanja osniva na podacima dobivenim anketiranjem koje je moguće provesti samo na manjem broju lokaliteta, to smo našu analizu novijih društvenih promjena otoka Cresa ograničili na tri naselja različitih prirodnih preduvjeta za gospodarske promjene uvjetovane novim društvenim prilikama. To su naselja Cres i Martinščica na zapadnoj obali i Orlec u središnjem dijelu južne polovice otoka.

Cres je u zoni kontakta prostranog i dosta dobro zaklonjenog Cre-

Tabl. 1. Kretanje broja stanovnika otoka Cresa u razdoblju 1880-1991. godine

Tab. 1. The changes of Cres island population 1880-1991

Prostor - Area	1880.	1890.	1900.	1910.	1921.	1931.	1945.	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.
Otok Cres - Cres island	8352	8803	8618	8739	8343	8378	8261	682	4945	4373	3537	3586	3635
Naselja - Settlements													
Cres	4570	4648	4264	4064	3715	3635	3136	2472	1670	1866	1823	1938	2234
Martinšćica	147	199	159	283	?	?	304	253	208	162	157	133	186
Orlec	306	326	343	362	449	453	416	404	382	354	296	241	148
Naselje Cres - Cres settlement %	54,7	52,8	49,5	46,5	44,5	43,4	37,9	36,2	33,8	42,7	51,5	54,0	61,4

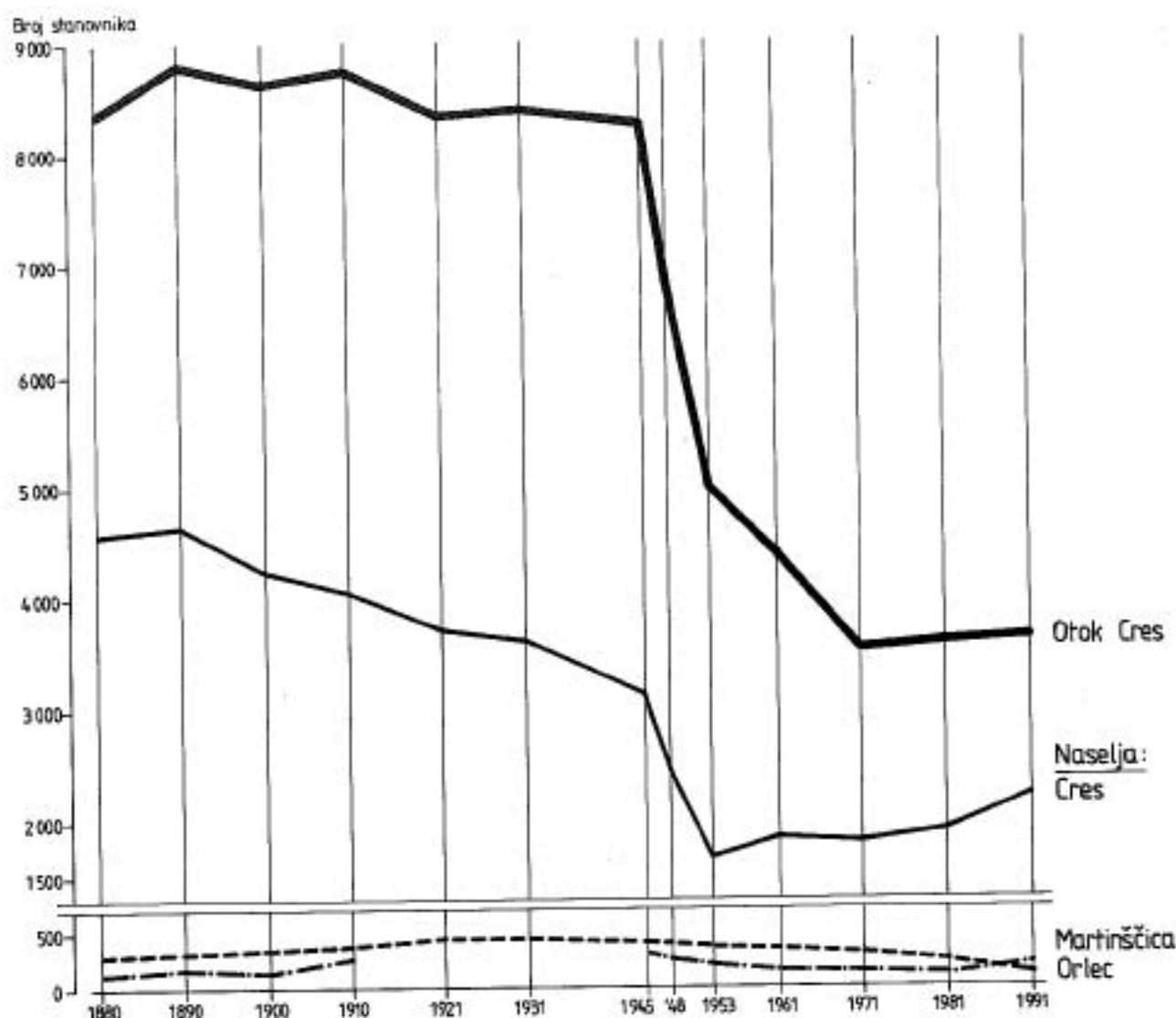
M. Korenčić, Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857-1971, JAZU, knj. 54, Zagreb, 1979. Popis stanovništva 1991, Republički zavod za statistiku, Dokumentacija 881, Zagreb, 1992.

skog zaljeva (odnosno njegova dijela - Creske luke) i za agrar relativno pogodno dolomitske padine zaleda otoka pa je oduvijek imao mogućnost ribarenja, pomorstva i agrarne proizvodnje (naročito masline i vinove loze). Naveden pogodan položaj i slikovita okolica u novije vrijeme sve više privlače i turiste, naročito od izgradnje hotela, auto kampa, turističkog naselja te marine 1991. g. I Martinšćica je u zoni kontakta prostrane ali dosta otvorene uvale (Dražica) i za agrar relativno pogodno dolomitske padine zaleda otoka, ali su uvjeti za pomorstvo i agrarnu proizvodnju u Martinšćici kudikamo nepovoljniji nego u Cresu. No, i Martinšćica ima dobre uvjete za razvoj turizma što se već pokazalo izgradnjom auto kampa u nedalekoj uvali Vele Slatine. Za razliku od navedena dva obalna naselja, Orlec je smješten dosta visoko u unutrašnjosti središnjeg dijela južne polovice otoka gdje su prirodni uvjeti omogućavali samo uzgoj ovaca.

Iz navedenih razlika položaja i prirodnih obilježja triju naselja otoka

Cresa vidljivo je da oba obalna naselja, tj. Cres i Martinšćica imaju dobre preduvjete za složeniju gospodarsku aktivnost njihova stanovništva, a time i veće mogućnosti prilagođavanja gospodarstva novim društvenim uvjetima. To naročito vrijedi za naselje Cres u kojem je koncentrirana glavna nepoljoprivrednih aktivnosti otoka. Napuštanjem poljoprivrede nakon drugoga svjetskog rata, dio stanovništva otoka mogao se zaposliti u različitim aktivnostima sekundarnoga ili tercijarnog sektora djelatnosti naselja Cres. Za razliku od navedenih mogućnosti obalnih naselja Orlec nema drugih mogućnosti zapošljavanja izvan poljoprivrede. Opadanjem važnosti poljoprivrede Orlec je zbog toga izložen procesu odumiranja.

Navedeno prilagođavanje gospodarstva novim društvenim uvjetima odrazilo se i u kretanju broja stanovništva otoka. Nakon drugoga svjetskog rata broj stanovnika naselja Cres stalno raste da bi 1991.g. u njemu živjelo 61,4% svih otočana Cresa. U isto



Sl. 1. Kretanje broja stanovnika 1880-1991.g.

Fig. 1. The changes of Cres island population 1880-1991.

vrijeme broj je stanovnika Martinsčice i Orleca nakon drugoga svjetskog rata jako smanjen, naročito Orleca. Tek u najnovijem popisu stanovništva 1991.g. Martinsčica pokazuje određeni porast broja stanovnika, u prvom redu zahvaljujući razvoju turizma.

### Transformacija i tipovi domaćinstava

Dobar su pokazatelj stupnja i karaktera poslijeratne gospodarske trans-

formacije otoka, odnosno napuštanja poljoprivrede i prijelaza dijela otočana u druge djelatnosti, tipovi domaćinstava koji su tijekom te gospodarske transformacije postupno nastali iz izvorno poljoprivrednih domaćinstava a koja su neposredno nakon drugoga svjetskog rata na otoku još uvijek bila daleko najbrojnija. Kao posebno pogodni pokazatelji navedene gospodarske transformacije su oni tipovi domaćinstava koji su određeni na osnovi uključivanja njihovih aktivnih člano-

Tab. 2. Tipovi anketiranih domaćinstava prema uključenosti njihove muške i ženske aktivne radne snage (15-59 god.) na rad na vlastitom posjedu ili zaposlenih izvan posjeda

Tab. 2. Types of polled households regarding employment rate of their active members (age 15-59) at their own estates or employed somewhere else

Naselja Settlements	Broj domaćinstava Number of households		Tipovi domaćinstava / Types of households												
	Ukupno Total 1981.	Anketiran. Polled 1990.	1		2		3		4		5		6		
			Broj Number	%	Broj Number	%	Broj Number	%	Broj Number	%	Broj Number	%	Broj Number	%	
Cres	746	55 100%	-		11	20,1	2	3,6	2	3,6	-	-	2	40	72,7
Martinšćica	59	43 100%	-		21	48,8	-		-		-		-	22	51,2
Orlec	88	31 100%	2	6,5	15	48,4	1	3,2	-		-		13	41,9	

1 - poljoprivredna: poljoprivreda jedini izvor prihoda s aktivnom muškom i ženskom radnom snagom koja isključivo radi samo na vlastitom posjedu  
Agricultural: farming is the only source of income; both active men and women work only on their own estate;

2 - staračka: poljoprivreda ili mirovina jedini izvori prihoda, bez članova ispod 60 godina starosti.  
Old: farming or pension are the only source of income; no members younger than 60;

3 - samačka: poljoprivreda ili mirovina jedini izvor prihoda, samo s jednim članom ispod 60 godina života, pretežno u starijim dobnim skupinama.  
Solitary: farming or pension are the only source of income, only one member younger than 60; prevailing older people;

4 - mješovita »muška«: složeni izvori prihoda, dio aktivnih članova je zaposlen izvan posjeda ali dio muške radne snage još uvijek isključivo radi samo na vlastitom posjedu.  
Mixed »masculine«: combined sources of income; some active members are employed out of estate but some active men work only on their own estate;

5 - mješovita »ženska«: složeni izvori prihoda, dio aktivnih članova je zaposlen izvan posjeda a na posjedu radi samo još ženska radna snaga koja se, u najvećem broju, prilikom anketiranja izjasnila za domaćice.  
Mixed »feminine«: combined sources of income; some active members are employed out of estate; only women work on the estate (in poll conduction they declared themselves as housewives);

6 - nepoljoprivredna: složeni izvori prihoda ali je sva aktivna radna snaga zaposlena izvan vlastita posjeda ili živi od mirovine.  
Non-agricultural: combined sources of income but all active people is engaged out of their own estate or receive pension.

Tab. 3. Ukupne i obradive površine zemljišta i broj ovaca otoka Cresu u vlasništvu domaćinstava 1981.<sup>1)</sup>  
 Tab. 3. Total and arable land and number of sheep on the island of Cres owned by households<sup>1)</sup>

Prostor Site	Površina zemljišta Area (ha)		Broj domaćinstava s poljoprivrednim gospodarstvom <sup>2)</sup> Percentage of households having farming economy <sup>2)</sup>	Obradive površine na 1 domaćinstvo <sup>3)</sup> Arable lands per 1 household <sup>3)</sup>	Broj ovaca Number of sheep			
	Ukupna (ha)	Obradiva Arable			Ukupan	Na 1 domaćinstvo Per 1 household		
	Total (Ha)	ha	%	ha/Ha ara/Ar m <sup>2</sup> /sq.m	Total	household		
Otok Cres Island of Cres	12 366	845	6,8	39	57	32	14 747	10
Naselja: Settlements:								
Cres	676	195	28,8	17	26	13	245	0,3
Martinsćica	298	21	7,0	30	35	59	131	2,2
Orlec	3 071	101	3,3	81	14	77	2 775	31,5

1 - Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 1981, Domaćinstva i stanovi, tabele po naseljima, Republički zavod za statistiku, Zagreb, 1982.  
 2 - Domaćinstva koja imaju najmanje 10 ari obradivog zemljišta ili ako imaju manje od 10 ari a posjeduju određeni broj stoke, peradi ili košnica pčela.

Households having not less than 10 ars of arable land or households having less than 10 ars but owning a certain number of livestock, poultry or beehives.

3 - U obzir su uzeta sva domaćinstva a ne samo ona koja imaju poljoprivredno gospodarstvo; u obradive površine su uključene oranice, vrtovi, voćnjaci (uglavnom maslinici) te vinogradi.

All households are considered and not only those having farming economy; arable land is supposed to include plowed fields, gardens, orchards (mainly olive groves) and vineyards.

va isključivo samo na rad na vlastitom posjedu odnosno isključivo samo na rad izvan vlastita poljoprivrednog posjeda. Anketiranjem smo na otoku ustanovili šest takvih tipova domaćinstava.

Iz pregleda tipova domaćinstava utvrđenih anketom 1990. godine vidi se da je poslijeratna gospodarska transformacija otoka Cresa bitno izmijenila i karakter njegovih domaćinstava. Poljoprivredna domaćinstva su sasvim nestala u Cresu i u Martinšćici dok su se u Orlecu održala samo dva. U oba obalna naselja brojčano prevladavaju nepoljoprivredna a u Orlecu staračka domaćinstva. Udjel staračkih domaćinstava je jednako tako visok i u Martinšćici a manje i u Cresu. Interesantan je relativno mali broj mješovitih domaćinstava što ne znači, kako ćemo kasnije vidjeti, da većina domaćinstava nema i mješovite izvore prihoda.

Visok udjel staračkih domaćinstava u sva tri naselja, a naročito u Orlecu i Martinšćici, pokazuje da poslijeratna gospodarska transformacija otoka Cresa nije dovela samo do pretvaranja izvorno poljoprivrednih u više različitih tipova domaćinstava već i do njihova odumiranja. Staračka, pa i samačka domaćinstva su, naime, bez potomka pa su stvarno u fazi odumiranja. Treba reći da prilikom anketiranja 1990.g. u Orlecu, pa i u Martinšćici, velik broj domaćinstava iz prethodnog popisa stanovništva (1981.g.) stvarno više nije postojao. Broj anketiranih domaćinstava gotovo da je odgovarao ukupnom broju domaćinstava u 1990.g. Podaci za Orlec pokazuju

da ne odumiru samo domaćinstva već i čitava naselja, naročito u unutrašnjosti otoka gdje je ovčarstvo, nekad važna ali jedina gospodarska djelatnost, gotovo nestalo.

Na dosta brzu i intenzivnu poslijeratnu gospodarsku transformaciju otoka, tj. napuštanje poljoprivrede i prijelaz dijela otočana u druga zanimanja, utjecali su i mali poljoprivredni posjedi, naročito ako se u njih uključe samo obradive površine koje se mogu koristiti. U obalnim naseljima to su uglavnom maslinici i vinova loza te vrtovi, a u unutrašnjosti otoka već zapuštene oranice te vrtovi; u unutrašnjosti otoka još se mjestimično uzgajaju i ovce, koristeći zapuštene oranice i prostrane ali slabe krške pašnjake.

Već smo prije rekli da zbog nepogodnih prirodnih obilježja, prije svega pretežno vapnjenačkog sastava i strmih nagiba, na obradive prostore otpada tek mali postotak ukupne površine. Napuštanjem poljoprivrede nakon drugoga svjetskog rata i te male obradive površine znatno su smanjene, od 7,9% u 1948.g. na 3,8% u 1991.g. Naročito su smanjene površine pod oranicama i vinogradima a manje i pod maslinama jer one zahtijevaju manje rada od vinograda.

### Sastav stanovništva

U sva tri analizirana naselja otoka Cresa više od polovice ukupnog stanovništva živi u nepoljoprivrednim domaćinstvima, ali i Martinšćici i u Orlecu trećina stanovništva živi u staračkim domaćinstvima koja odumiru. Takav raspored stanovništva po tipo-

Tab. 4. Površine katastarskih kategorija zemljišta otoka Cresu  
 Tab. 4. Areas of cadastre categories of the island of Cres

Kategorije Categories	1900.		1948.		1975.		1991.	
	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
Oranice Plowed fields	1173	2,8	1550	3,9	606	1,5	597	1,5
Vrtovi i voćnjaci (maslinici) Gardens and orchards (olive groves)	1603	3,8	1042	2,6	651	1,6	727	1,8
Vinogradi Vineyards	1910	4,6	556	1,4	223	0,6	183	0,4
Ukupno obradive Total arable area	4684	11,2	3148	7,9	1480	3,7	1507	3,8
Pašnjaci Pasture	22629	54,1	19265	48,0	19257	47,9	18917	47,1
Šume Forest	13292	31,8	13520	33,6	12765	31,8	13708	43,1
Jezero i trstici Lake and reed	575	1,4	580	1,4	575	1,4	575	1,4
Neproductivno zemljište Unproductive land	641	1,4	3650	9,1	6086	15,2	5456	13,2
Ukupno Total	41822	100%	40163	100%	40163	100%	40163	100%

Podaci za 1900, 1948. i 1975.g. preuzeti iz rada: N. Stražičić, Otok Cres - prilog poznavanju geografije naših otoka, Mali Lošinj, 1981. (tablice 87 i 101). Podatke za 1991. priredio autor na osnovi dokumentacije područnih ureda za katastar.  
 Data for the years 1900, 1948 and 1975 are taken from: N. Stražičić, ... (tables 87 and 101). Data from 1991 were prepared by the author on the basis of documentation available in local cadastre offices.



vima domaćinstva upućuje na znatnu starost stanovništva, naročito u Orlecu, ali i u Martinšćici. U Orlecu na stanovništvo starije od 60 godina otpada čak 40%, a u Martinšćici 34%. Navedene vrijednosti za Martinšćicu i za Orlec nekoliko puta su veće od kritičke vrijednosti (12%) koja pokazuje da stanovništvo nekog prostora ili naselja počinje starjeti.

Iz tablice 5 se vidi da se vrijednosti o zastupljenosti stanovnika pojedinih dobnih skupina analiziranih triju naselja dobivenih popisom stanovništva 1981.g. bitno ne razlikuju od vrijednosti dobivenih našom anketom 1990. godine. Iz iste se tablice, dalje, vidi da je ukupno stanovništvo otoka Cresa staro, što napose vrijedi za unutrašnjost otoka gdje je glavnina naselja.

Sastav stanovništva prema dobnim skupinama najbolje se pokazuje u tzv. dobnim piramidama a one su u sva tri analizirana naselja otoka Cresa nepravilne, što naročito vrijedi za Martinšćicu i Orlec. U spomenuta dva naselja udjel djece i omladine u ukupnom stanovništvu je vrlo malen, a udjel osoba starijih od 60 godina vrlo visok. Biološka reprodukcija stanovništva je u ta dva naselja već davno ugrožena.

Navedene razlike u dobnom sastavu stanovništva triju naselja otoka Cresa posljedica su nejednakog utjecaja poslijeratne gospodarske transformacije, tj. napuštanja poljoprivrede i prijelaz dijela otočana u druga zanimanja, na otoku ili izvan njega. Naselja s manje mogućnosti adaptacije gospodarstva novim društvenim

Tab. 5. Sastav stanovništva otoka Cresa prema dobnim skupinama

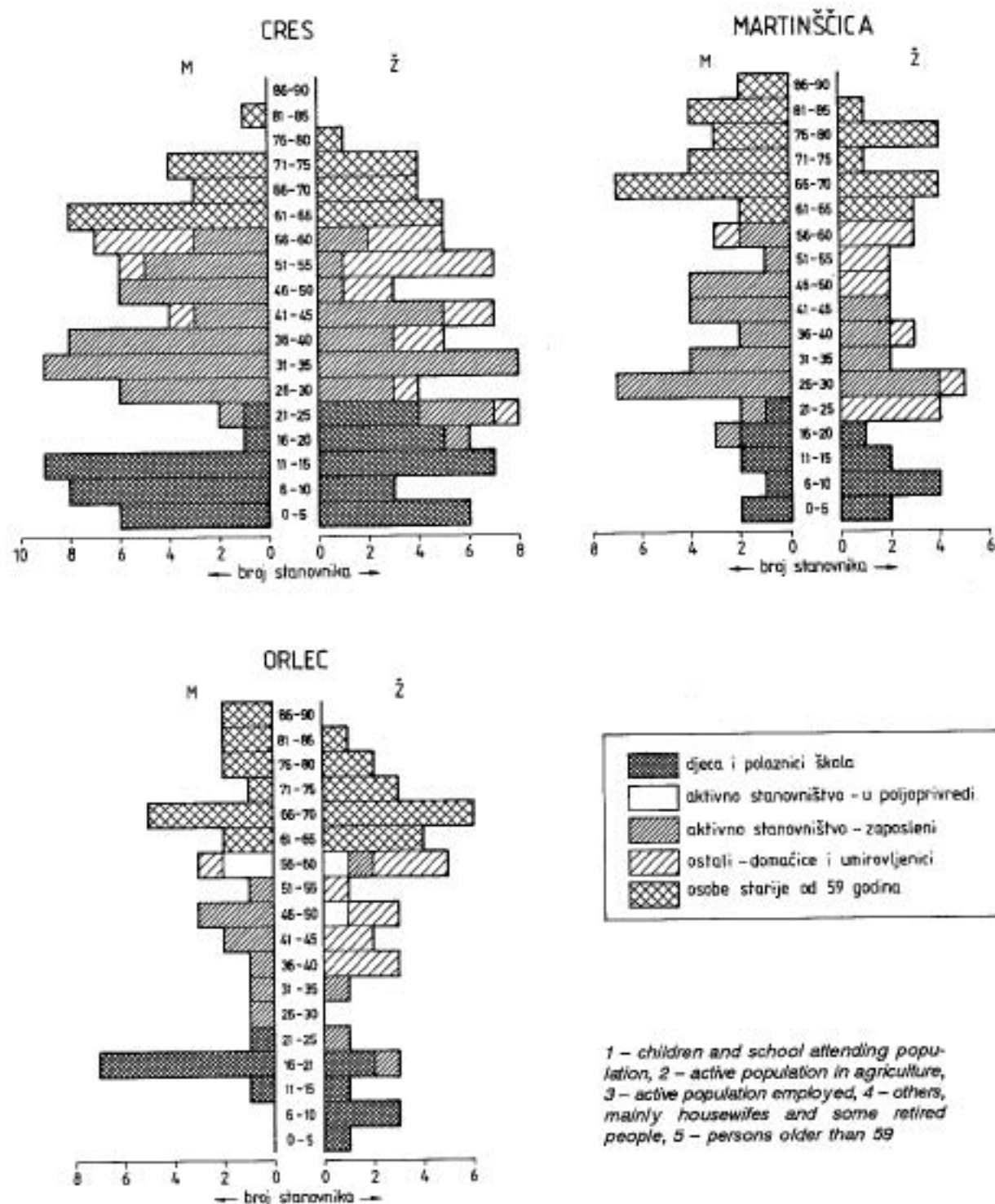
Tab. 5. Age structure of population of the Cres island

Prostor	Broj stanovnika	Dobne skupine / Age groups					
		do 14 god. <i>less than 14</i>		15-59 god. <i>15-59 yrs.</i>		60 i više god. <i>60 and more</i>	
Area	Number of population	Broj Number	%	Broj Number	%	Broj Number	%
Ukupnog stanovništva prema popisu 1981.g. <sup>1)</sup> / Total population after 1981 census <sup>1)</sup>							
Otok Cres							
<i>Island Cres</i>	3586	550	15,4	1891	52,7	1091	30,4
Naselja / Settlements:							
Cres	1938	397	20,5	1162	59,9	368	19,0
Martinšćica	133	12	9,0	68	51,1	52	39,1
Orlec	241	28	11,6	129	53,6	82	34,0
Stanovništva anketiranih domaćinstava 1990. / Population of polled households in 1990							
Naselja / Settlements							
Cres	171	39	22,9	102	59,6	30	17,5
Martinšćica	102	13	12,8	54	52,9	35	34,3
Orlec	75	6	8,0	39	52,0	30	40,0

1 - Popis stanovništva, domaćinstva i stanova 1981, Stanovništvo, tabele po naseljima, Republički zavod za statistiku Republike Hrvatske, Zagreb, 1982.

uvjetima gubila su stanovništvo i to prvo iseljavanjem a poslije i prirodnim padom stanovništva. Takav su negativan razvoj imala naselja u unu-

trašnjosti otoka ali i obalna naselja s manjom koncentracijom radnih mjesta u neagrarnim djelatnostima. Jedino je zapravo naselje Cres u poslije-



Sl. 2 Dobna struktura stanovništva u tri naselja na otoku Cresu

Fig. 2. Age structure of population of the three settlements of the Cres island

Tab. 6. Sastav stanovništva anketiranih domaćinstava prema osnovnim grupama aktivnosti (1990\*)

Tab. 6. Activity structure of the population of the island of Cres

Grupe stanovništva <i>Population groups</i>	Naselja / Settlements					
	Cres		Martinsćica		Orlec	
	Broj <i>Number</i>	%	Broj <i>Number</i>	%	Broj <i>Number</i>	%
Ukupno / <i>Total</i>	171	100	102	100	75	100
Djeca i polaznici škola <i>Children and school attending population</i>	50	29,2	17	16,7	16	21,3
Aktivno stanovništvo (15-59 god.) / <i>Active population (15-59)</i>						
Ukupno / <i>Total</i>	91	53,3	50	49,0	29	38,7
- u poljoprivredi / <i>in agriculture</i>					4	5,3
- zaposleno / <i>employed</i>	68	39,8	36	35,3	13	17,3
- ostali* / <i>other*</i>	23	13,5	14	13,7	12	16,1
Osobe starije od 59 godina <i>Persons older than 59</i>	30	17,5	35	34,3	30	40,0

\* pretežno domaćice i nešto umirovljenika - *Mainly housewives and some retired people.*

ratnom razdoblju povećalo broj svog stanovništva, i to od 1953.g. kad je on bio najmanji. No utjecaj poslijeratne gospodarske transformacije još bolje se pokazuje u sastavu stanovništva prema osnovnim grupama djelatnosti.

Aktivno stanovništvo brojčano prevladava samo u naselju Cres, dok je u Martinsćici zastupljeno s manje od 50% a u Orlecu sa svega 38,7%. u Orlecu relativno najveći udjel (40%) stanovništva spada u grupu koja je već prešla razdoblje svoje gospodarske aktivnosti. Značajne su razlike i u grupama aktivnosti u kojima aktivno stanovništvo radi. U Cresu i u Martinsćici najveći broj aktivnog stanovništva je zaposlen dok u Orlecu brojčano prevladavaju oni koji primaju mirovinu ili rade u poljoprivredi (tu je uračunata i ženska radna snaga koja se prilikom anketiranja izjasnila kao domaćice). Poljoprivredom kao je-

dinom djelatnošću bave se još samo dva domaćinstva, odnosno 4 osobe, u Orlecu. U ostala dva naselja poljoprivredom kao glavnim zanimanjem ne bavi se više nitko; u njima poljoprivreda služi samo kao dopunski izvor prihoda.

## Zaključak

Cres je drugi po veličini (405,1 km<sup>2</sup>) hrvatski otoka na Jadranu a njegov gospodarski i demografski razvoj nakon drugog svjetskog rata dobro ilustrira istovremeni razvoj i ostalih hrvatskih jadranskih otoka. Većom mogućnošću zapošljavanja otočana u djelatnostima izvan poljoprivrede, bilo na otoku bilo izvan njega, poljoprivreda je brzo nakon rata izgubila prvobitnu važnost. Bivši poljoprivrednici tražili su zaposlenje u djelatnostima izvan poljoprivrede. Kako na otoku za većinu njih nije bilo dovoljno radnih

mjesta oni su se iseljavali. Broj otočana je od 1945. do 1971., kad je broj otočana bio najmanji, smanjen za 57,2%. Obrada zemljišta se zapustila pa su obradive površine otoka smanjene od 7,9% u 1948.g. na 3,8% u 1991.g. Da bi se spriječilo daljnje smanjenje broja stanovništva na otoku je od 1961.g. izgrađena infrastruktura kao preduvjet njegovom jačem gospodarskom razvoju i demografskom oživljavanju. Asfaltirane su ceste, uspostavljena je trajektna veza s kontinentom, naselja su vezana uz električnu mrežu a izgradnjom vodovoda osigurana im je i opskrba vodom. U isto

vrijeme izgrađeni su i značajni turistički kapaciteti. Navedeni naponi povoljno su se odrazili i na demografsko oživljavanje otoka jer broj njegova stanovništva od 1971. godine ponovo raste. No analiza sastava domaćinstava i stanovništva provedena na osnovi anketa u 1990.g. pokazuje da je naveden nov razvoj otoka dosta selektivan. Razvijaju se naselja s većom koncentracijom djelatnosti sekundarnog i tercijarnog sektora, odnosno naselja s razvijenim turizmom. To se prvenstveno odnosi na naselje Cres. Sva ostala naselja su u procesu odumiranja, naročito, dakle, u unutrašnjosti otoka.

## Summary

### SOME INDICATORS OF SOCIAL-GEOGRAPHIC CHANGES ON THE ISLAND OF CRES DURING LAST TWENTY YEARS

by

Ivan Crkvenčić

The island of Cres is the second largest Adriatic island (405.1 sq. km) in Croatia. The features of its economic and demographic development after II world war is a good example of the same development taken place on other Croatian islands in Adriatic sea. By attracting the island people to non-agrarian activities whether on the island or on the mainland, agriculture has soon after the II world war lost its former importance. Farmers were in some way forced to be employed out of agriculture. Since there were not in such circumstances enough job opportunities on the island, the people were emigrating. Consequently, the number of island population was decreasing since 1945 till 1971, when it reached the lowest value being reduced for 57.2%. Since farming was abandoned, the share of arable land on the island has been reduced from 7.9% in 1948 to 3.8% in 1991. In order to prevent additional decrease of population, some infra-

structural facilities have been constructed on the island since 1961. It was supposed to be a prerequisite of expecting economic development and demographic revival. The roads have been paved, the ferry with mainland has been introduced, settlements have been connected to electrical grid, and water-supply system began operating. In the same time some remarkable tourist resorts have been built. These efforts have had positive demographic consequences since the island population have been increasing since 1971 onwards. But after demographic analysis based on poll that was conducted in 1990, it became known this island revival to be selective in great extent. Settlements where professions belonging to secondary and tertiary sectors, i.e. tourist resorts were developing faster. It is referring mainly to the settlement Cres, while all other settlements – especially those in the interior of the island – have been suffering an extinction.

Dr. Ivan Crkvenčić, znanstveni savjetnik  
Hrvatska, 41000 Zagreb,  
Marulićev trg 19.

Recenzenti:  
Dr. Nikola Stražičić, red.prof. Rijeka  
Dr. Veljko Rogić, red. prof. PMF